Vilemira

Jože Dežman
zgodovinar

Janez Pirnat se je nekoč vprašal, *»zakaj v Sloveniji nismo izumili gesla 'Jaz sem Huda jama'? Kako to, da smo Slovenci tako hitro solidarni s tujimi žrtvami, ne zmoremo pa sočutja in solidarnosti do naših tako številnih mučencev in pričevalcev? Morda bomo pa le kdaj zmogli in vzkliknili: 'Jaz sem Huda jama!'? Zaradi pobitih nedolžnih ljudi, zaradi dekliških kit, ki so čakale 70 let na svetlobo, zaradi vase potegnjenega, skrivnega žalovanja njihovih svojcev, zaradi strahotnega zla in neizmernega sovraštva in zaradi takšne in drugačne krivde krvnikov, ki so bili naše krvi in izvorne kulture.«*

Na njegovo vprašanje pa se da odgovoriti. Ko raziskujemo, se srečujemo s številnimi, ki se niso uklonili tabuju »nič nismo vedeli«.

Ko odstremo zaveso tabuja, vidimo, da je bilo in je sprenevedanje, po katerem naj bi bil titoistični tabu nad zamolčanimi mrtvimi in njihovimi izbrisanimi grobišči tako učinkovit, da »nismo nič vedeli«, žaljivo do vseh, ki so vedeli. Žaljivo je torej predvsem do svojcev žrtev in do vseh, ki so odločali o usodi žrtev in tistih, ki so sodelovali pri pobijanju. Pa tudi žaljivo do vseh, ki so ali kot očividci videli vsaj dele procesa morjenja. Žaljivo je tudi do večine slovenskega prebivalstva, ki je tako ali drugače ob samih dogodkih ali pa kasneje zvedelo tako za storilce kot žrtve. Večina Slovencev je poznala tudi vsaj kako od prizorišč pomorov oziroma vsaj nekatera grobišča. Med prebivalstvom Slovenije bi komaj našli koga, ki ne bi vsaj slišal katere od resničnih ali ponarodelih legend, ki so se upirale robatemu, žaljivemu in nesmiselnemu tabuju »nič nismo vedeli«. Ne nazadnje so jih veliko bolj ali manj odkrito objavili v partizanskih spominih in kronikah.

Da je bil tabu »nič nismo vedeli« res oblačenje cesarjevih novih oblačil, nam dokazuje mnogo nazornih dejstev.

Mnoga pričevanja pa nam dokazujejo, da kljub tabujskemu »nič nismo vedeli« lahko rečemo: vsakdo je vedel vsaj del zgodbe o velikem zločinu titoizma proti človečnosti. Tako je vsak od nas postavljen pred izbiro, ali braniti tabu, živeti v »sanjah (morda tudi v morah) in laži« ali priznati, da nas je sram, ker smo morali lagati drug drugemu, živeti v laži, pristajati na zločin, skrivati svoje bolečine drug pred drugim, hoditi mimo žrtev, morišč in morilcev, kot da jih ne vidimo.

Uporniki proti tabuju »nič nismo vedeli« so bili številni. Milko Mikola opozori, da so o velikem zločinu titoizma obveščali v tujino oziroma v tujini že zdavnaj pred Edvardom Kocbekom (1975). Tako je bila zaradi tega obsojena Angela Vode (1947). Elza Premšak je bila obsojena na smrt in ustreljena (1947). O pobojih je Franc Jeza v šesti številki revije Stvarnost (december 1951–februar 1952) in v zborniku *Stvarnost in svoboda* (1952) objavil sestavek *Sodobna slovenska problematika*, v katerem piše tudi o poboju domobrancev.

Komunistični oblastniki niso mogli utišati ljudi niti leta 1945. Sestra dveh umorjenih domobrancev je v septembru 1945 pisala Borisu Kidriču:

»Tov. Kidrič!
Dolgo imam že namen, a danes sem se odločila, da pismeno spregovorim z Vami. Sicer me ne poznate, a jaz tudi ne osebno, pač pa že štiri leta slišim vaše ime. Veste, kdo sem? Vilemira je moje ime, sestra dveh domobrancev, ki sta svoji mladi življenji položila na oltar domovine, ker tako je velel domovine ukaz.
Se čudite? Vse mogoče. A nočem se prerekati z vami, ker moje srce ne ljubi maščevanja, čeprav bi imelo pravico do tega. Pač pa imam sveto pravico, da vas skoro po dveh mesecih od (dneva) amnestije vprašam: kje so vsi tisti naši fantje in možje, ki ste jih imeli v rokah, kje so danes? Predvsem pa vas vprašam za one, ki so bili v taborišču v Teharjah pri Celju, tam sta bila tudi moja brata. Bili so odpeljani okrog 20. junija, kam, to boste pač vedeli, ker morate vedeti, kajti zanje boste dajali strog odgovor. Če sta bila vojna zločinca moja brata, čemu jih niste dali pred sodišče? Seveda vi in vsi vaši krvavi pomagači pač veste, da so bili vsi ti fantje pošteni, vedeli ste že takrat, da jih boste morali enkrat izpustiti, a ste se bali, da bi jih preveč ostalo, bali ste se jih – udarnikov, vi bojazljivci, ki imate težko vest, da se bojite tudi sence vsakega poštenega človeka. Pa saj se lahko bojite, kajti: kri njih, ki je bila po nedolžnem prelita dva meseca po končani vojni, bo nekoč zadušila tudi vas vse.
Kočevski rog – strahotno brezno. Krimska jama, Jelendol, Grčarice, Mozelj, Teharje, Šentvid in še na stotine drugih – vidite, zgovorna priča vaših umorov, vaše 'Svobode' v znamenju srpa in kladiva.
Povejte mi, kam so šli tisti transporti, napolnjeni s cvetom naroda, z našimi domobranci? Samo to mi povejte, tov. Kidrič, 'osvoboditelj' slov. naroda. Čemu nosi vsak tretji partizan obleko 'belih'?
Ne ugibajte, kdo sem! Bolje za vas in zame, da se ne poznava. Povem pa vam, da sem hči sončne Dolenjske, vredna in poštena, da sem sestra tistih, ki se niso borili za 'svobodo' kakršno uživamo, ampak za boljšo bodočnost naroda. Moje roke in moje srce so čisti, lahko vam pogledam v oči, ker imam čisto vest, mislim da bolj kot vsaka, ki se je štiri leta borila v gozdovih.
Torej tov. Kidrič, rada bi slišala ali vsaj čitala vaše mnenje in predvsem odgovor na moja vprašanja.
Čakala bom na vaš odgovor v dnevniku 'Ljudska pravica' v dneh od 23. do 26. sept.
Torej
Vaša dolžnost – moja pravica
Vilemira«

Titofili danes bežijo tako pred Vilemirami kot pred kriminalisti. Sodba zgodovine pa se piše, morda počasi, a zanesljivo. ■

Elza Premšak, obsojena in ustreljena leta 1947 zaradi poročanja resnice o hudih jamah.

Kolumne izražajo stališča avtorjev in ne nujno uredništva Reporterja.